

2014 – ANUL OMAGIAL EUHARISTIC

TAINA ÎMPĂRĂȚIEI ȘI DIMENSIUNEA ESHATOLOGICĂ A VIRTUȚII ÎN TEXTELE SFÂNTULUI VASILE CEL MARE

Pr. dr. Vasile HRIȚCU
Arhiepiscopia Argeșului și Muscelului

Abstract

In St. Basil the Great's view, dogma is not the theoretical part of Christian teaching, and virtue is not the practical part of it, but virtue is the living of dogma. By addressing the relationship between Orthodox Eschatology and virtue in the present paper, we will see that they are not only having a very tight relationship, but also that virtue itself has an eschatological dimension.

The fact that contemplation of the rationalities of God from creation is the spring of virtue and at the same time, is both sight of God and participation to Kingdom is the leading reason of the fact mentioned above. This contemplation would have led Adam to partaking of the Tree of Life. Also contemplation now is, after Resurrection, our rational sacrifice that we bring into the Holy Liturgy, receiving the Bread of Life in exchange. The Christian virtue is the possibility to participate to the Mystery of Kingdom, to the Holy Liturgy, which thus coincide with cultivating of the inner Kingdom.

All these lead us to the conclusion that Orthodox Eschatology does not deal with the juridical outlook which states that only after death the worker of virtue will enjoy the happiness promised by God. For St Basil the Great the virtue itself is this very happiness, which when foretasting it as a handsel, calls us and gives us strength to learn new levels of virtue and happiness.

Keywords: Dogma, Eschatological, Virtue, Liturgy, Symbol.

Este binecunoscută importanța pe care o acordă Sfântul Vasile cel Mare Creației, în progresul duhovnicesc al omului, considerând, de pildă, că descrierea celor șase zile ale creației făcută de Moise nu constituie atât un sistem cosmologic creștin, cât o învățatură ziditoare de suflet. În gândirea lui, cosmosul a fost pregătit pentru om de Creator ca „școală a virtuții”¹. Ascultarea poruncii lui Dumnezeu de către

¹ Sfântul Vasile cel Mare, *Omilia XXI, Despre faptul că nu trebuie să ne alipim de cele lumesti*, 5, PG 31, 549A.

Adam nu înseamnă altceva decât raportarea ascetică la creație și consimțământul la viața de virtute², la care l-a chemat Dumnezeu. Legătura corectă a omului cu creația l-ar fi făcut părtaș al Împărăției lui Dumnezeu, care este „înțelegere adevărată a fapturilor”³ și l-ar fi condus, în cele din urmă, la împărțirea din Pomul Vieții. Calea spre Pomul Vieții a fost întreruptă când Adam și Eva au schimbat ierarhia de valori și, „în locul frumuseții inteligibile, au preferat ceea ce părea desfătător pentru ochii trupești”⁴.

Începutul întoarcerii la starea paradisiacă, „desfătarea de cele inteligibile”⁵, se realizează prin credința pecetluită de Taina Botezului. Sabia de foc pe care a pus-o Dumnezeu la intrarea spre Pomul Vieții „pentru cei care nu cred este înfricoșătoare și arzătoare, iar pentru cei care cred este primitoare și blând strălucitoare”⁶. Botezul dă omului puterea de a muri pentru păcat și a învia pentru virtute, astfel încât să se poată împărți din Pomul Vieții „neîmpiedicat” și „neîncetat”⁷.

Am făcut această scurtă introducere cosmologică pentru că legătura dintre Pomul Vieții din Grădina Edenului și Trupul și Sângele lui Hristos, pe care o întâlnim în teologia euharistică a Sfântului Vasile, oferă Sfintei Liturghii nu numai o dimensiune cosmologică, dar și un deosebit caracter ascetic, iar luptei pentru dobândirea virtuților o dimensiune liturgică. Împărăția lui Dumnezeu, la care ajungem prin contemplarea rațiunilor Lui din zidire, este aceeași Împărăție pe care o binecuvântează preotul și credincioșii la fiecare Sfântă Liturghie. Folosirea virtuoză a creației înalță pe om la înțelegerea adevărată a fapturilor și la vederea lui Dumnezeu, care deopotrivă constituie Împărăția lui Dumnezeu⁸. Virtutea se practică și se dobândește între aceste două limite: înțelegerea cuvintelor lui Dumnezeu din fapte, care ne cheamă la iubire, adică la virtute, pe de o parte, și oferirea

² Idem, *Epistola VII*, 8, PG 32, 260D-261A.

³ *Ibidem*, 265C.

⁴ Idem, *Omilia IX*, *Că nu este Dumnezeu cauza răului*, 7, PG 31, 344D.

⁵ *Ibidem*, 6, PG 31, 344BC.

⁶ Idem, *Omilia III*, *Îndemn la Sfântul Botez*, 2, PG 31, 428C.

⁷ Idem, *Omilia IX*: „Că nu este Dumnezeu cauza răului”, 10, PG 31, 353A.

⁸ Idem, *Epistola VIII*, PG 32, 8, 265C: „Fericiți cei curați cu inima că aceia vor vedea pe Dumnezeu.» Și să nu credeți fraților că Împărăția cerurilor este altceva decât înțelegerea adevărată a fapturilor, pe care dumnezeieștile scripturi o numesc fericire. Pentru că, dacă „Împărăția Cerurilor este înlăuntrul vostru”, în ceea ce privește omul lăuntric nu există nimic care să nu fie alcătuit din vederea duhovnicească. Prin urmare, Împărăția lui Dumnezeu va fi vedere duhovnicească”.

în Taina Împărăției, în Sfânta Liturghie, a jertfei noastre cuvântătoare, pe de altă parte, care este tocmai virtutea sau răspunsul pe care îl dăm chemării cuvintelor lui Dumnezeu din creație. Astfel, folosirea virtuoaasă și potrivit firii a creației a fost și rămâne condiție a împărțirii omului, atât din Pomul Vieții, cât și din Pâinea Vieții. Prin urmare, participarea la Taina Împărăției, la Sfânta Liturghie, coincide cu cultivarea Împărăției *dinlăuntrul nostru*. De fapt, prin acest studiu sumar intenționez să subliniez că virtutea creștină nu este doar un exercițiu moral, ci este participare la viață, prin Sfânta Liturghie, de unde decurge și caracterul ei eshatologic.

Părinții Bisericii interpretează Împărăția *dinlăuntrul nostru* prin virtuțile care se lucrează în interiorul nostru⁹ și „prin care vine mântuirea”¹⁰, pe când patimile și păcatul „sunt dinafara noastră”¹¹. Binecuvântarea Împărăției cu care începe Sfânta Liturghie răsună de fiecare dată în sufletul credinciosului ca o nouă declarație de război împotriva patimilor și a diavolului. Nu este întâmplător că în Anamneza liturgică, Sfântul Vasile cel Mare ne vorbește despre căderea omului din Paradisul desfătării și din viața veșnică „prin înșelarea diavolului”¹², cădere care depășește limitele textului liturgic și constituie element al strategiei luptei noastre ascetice de zi cu zi. *Adu-cându-ne aminte* de cinstea în care ne aflăm înainte de cădere și de viclenia diavolului care ne-a lipsit de ea, nu vom eșua în lupta de dobândire a virtuților¹³. La fel ca la început, Diavolul ne propune aceeași greșită raportare la creația lui Dumnezeu, la patimă.

Accentuăm, bineînțeles, rolul legăturii cu creația și pentru faptul că prin asta suntem conștienți că Împărăția nu e ceva de domeniul viitorului, ci al prezentului și se experiază chiar prin mijlocirea creației văzute, exact ceea ce aparent împiedică ochii să vadă Împărăția.

⁹ Sfântul Atanasie cel Mare, *Viața și petrecerea cuviosului Părintelui nostru Antonie*, PG 26, 873A: „Împărăția cerurilor este înăuntrul nostru; Prin urmare, pentru înfăptuirea virtuții, este necesar doar să vrem, pentru că ea este în noi”. Sfântul Ioan Hrisostom, *La psalmul CXIV*, 1, PG 55, 641.

¹⁰ Sfântul Vasile cel Mare, *Comentariu la Profetul Isaia*, Cap. X, 233, PG 30, 528C.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Sfânta Liturghie*, PG 31, 1636D.

¹³ Idem, *Omilie rostită în Lacizis*, 8, PG 31, 1456AB: „Adu-ți aminte de originea ta aleasă! Adu-ți aminte de patria din care ai fost izgonit! Adu-ți aminte de acea te toate atât de mari de care te-a pagubit (diavolul)! Nu te lăsa dus spre el și nu primi niciodată vreo discuție cu el! De două ori te-a înșelat, și la început te-a izgonit și acum te oprește de la întoarcere”.

Dacă omul vede rațiunile lui Dumnezeu din zidiri cu mintea, care este ochiul sufletului, iar dincolo de simbolurile Sfintei Liturghii pătrunde tot cu mintea, atunci virtutea, care înseamnă curățirea minții prin supunerea părții poftitoare și a celei irascibile rațiunii, este, în același timp, răspunsul omului la iubirea adresată prin creație și anafora duhovnicească din Sfânta Liturghie. Prin urmare, creștinul nu practică virtutea pentru că Dumnezeu o cere legal sau juridic, ca pe un canon care ne permite să fim prezenți la o ceremonie sfântă, ci este însăși vederea noastră duhovnicească, posibilitatea de a participa la Taina Împărăției. Lucrătorul virtuții nu este doar un om moral, după cum spuneam, ci în primul rând un cetățean al Împărăției, iar contemplarea creației nu e platonice, adică fantezistă, ci dăruită prin Botez¹⁴ și alimentată de Sfânta Liturghie. De aceea, binecuvântează, într-adevăr, Împărăția lui Dumnezeu numai cel care se silește, adică este bărbătos și puternic la suflet, „care s-a instruit spre desăvârșire prin înfăptuirea virtuții în toate înfățișările ei, care fierbe cu duhul, care este viguros în faptele cucerniciei și a ajuns la culmea tuturor puterilor lui prin lucrarea binelui”¹⁵. Participă la Împărăție cel care împărătește împreună cu Hristos peste păcat și este îmbrăcat cu haina împărătească a virtuților¹⁶. De aceea, pe cel care participă la Împărăția Cerurilor îl caracterizează măreția, „care este virtute mare”¹⁷, spune marele Vasile. Omul mareț împărătește peste lume, fiindcă înțelege rațiunile lui Dumnezeu din zidiri, este neînrobit și mai presus de orice patimă și de aceea este foarte darnic cu cei săraci¹⁸. În același timp, omul care își face idoli din plăcerile trupesti, din slava lumii, din bani și din orice altceva „nu se află în interiorul curții sfinte”¹⁹,

¹⁴ Idem, *Tâlcuire la Profetul Isaia*, PG 30, Cap. I, 38, PG 30, 53: «Spălați-vă! Și care este folosul? Ca să deveniți curați. La ce este de trebuință curățenia? Ca să vedeți pe Dumnezeu».

¹⁵ Idem, *Omilia XII: „La începutul Paremiilor”*, 13, PG 31, 412 D – 413A. *Cuvânt ascetic și îndrumare pentru viața de renunțare ...*, 9, PG 31, 645D – 648A.

¹⁶ Idem, *Omilie la psalmul XLIV*, 9, PG 29, 408C.

¹⁷ Idem, *Omilie la psalmul XLVIII*, 4, PG 29, 292D.

¹⁸ *Ibidem*, 293A. Observăm că în gândirea Sfântului Vasile virtutea practică este nedespărțită de cea duhovnicească sau contemplativă. Faptul că cel implicat în acte de caritate pornește în lucrarea lui tot de la contemplarea rațiunilor lui Dumnezeu din zidiri dovedește că virtutea creștină are caracter personal, este înfăptuită în cadrul unui dialog cu Dumnezeu, Care îl cheamă pe om la iubire prin creație. Caritatea în afara ascezei personale și vieții liturgice se limitează la un activism impersonal. Dar lăsăm această temă pentru un studiu viitor.

¹⁹ Prin „curte sfântă” Sfântul Vasile înțelege atât Biserica, cât și viața în Împărăția Cerească. Vezi *Omilie la psalmul XLVIII*, 3, PG 29, 288AC.

chiar dacă aparent este vrednic de a participa la adunările văzute²⁰ ale credincioșilor.

În tradiția ortodoxă, viața ascetică a virtuților și Sfânta Euharistie nu numai că nu pot fi gândite separat, ci sunt unite organic în întregul vieții în Hristos. Sfântul Vasile cel Mare accentuează că Domnul Nostru Iisus Hristos numește Trup și Sânge al Lui, nu doar Pâinea Vieții, ci „toată prezența tainică a Lui pe pământ, precum și toată învățătura Lui alcătuită din înțelepciunea practică, naturală și teologică”²¹. Cu alte cuvinte, este de neînțeles dacă participăm la Trupul și Sângele lui Hristos euharistic și nu participăm, în același timp, la virtuțile pe care El le are și le propovăduiește. Jertfa liturgică are loc „spre pomenirea ascultării până la moarte a Domnului”²². Cine se împărtășește cu Hristos devine părtaș și la această ascultare până la moarte. Orice moment al vieții lui Hristos devine, prin anamneză, liturgică și rugăciune, motivul și puterea creștinului în urcușul virtuos spre Împărăția iubirii. Astfel, în rugăciunea plecării capului, preotul se roagă lui Dumnezeu să curețe pe credincioși de patimi și să-i dăruiască cu înțelepciune și curăția minții „prin nașterea lui Dumnezeu din Fecioară”, cu smerenie, „prin Cel care pentru noi s-a smerit”, cu bărbăție, „prin cel care a suferit în trup”, cu simplitate și cumpătate, „prin Cel care a fost palmuit și biciuit”, cu iubire, „prin Mielul lui Dumnezeu cel ce ridică păcatul lumii” și cu blândețe și neaducere aminte a răului, „prin Cel care a ținut pe cruce zăpăditul greșelilor noastre”²³. Anamneza liturgică nu constituie pentru credincioși doar o readucere în memorie a unor fapte din trecut, ci, mai ales, înseamnă conștientizarea celor la care participă aceștia în prezent.

Anamneza întregii iconomii a lui Dumnezeu pentru om cultivă cele trei virtuți fundamentale, fără de care nu se poate apropia nimeni de Sfânta Împărtășanie: frica, credința și iubirea²⁴. Cunoscând de la Apostolul Pavel că acela care se împărtășește cu nevrednicie însăși osânda lui o bea și o mănâncă și se face vinovat de Trupul și

²⁰ *Ibidem*, 288C.

²¹ *Epistola VIII*, 4, PG 32, 253B.

²² *Idem*, *Regulile Morale, Regula XXI*, Cap. 2, PG 31, 740B.

²³ *Idem*, *Sfânta Liturghie*, PG 31, 1645D – 1648A. Textul liturgic la care ne referim aici, precum și altele din studiu prezent, aparțin originalului Liturghiei Sfântului Vasile cel Mare, editat în *Patrologia Greacă*, vol. 31, col. 1629A-1656D, dar nu le întâlnim și în Liturghier, unde se omit anumite părți din Sfânta Liturghie, bineînțeles, nu esențiale.

²⁴ *Idem*, *Regulile mici*, „Întrebarea CLXII”, PG 31, 1196A - 1196D.

Sângele Domnului (I Cor. 11, 29), creștinul este cuprins de dumnezeiasca frică²⁵. Nevrednicia constă în a te apropia de Sfintele Taine „necurat trupește și sufletește”²⁶. Sfintele se dau „sfinților”²⁷. Cel ce mănâncă Pâinea Vieții trebuie să săvârșească „sfințenie în frica lui Dumnezeu și iubirea lui Hristos”²⁸, pentru că „prin sfințenie este cu putință apropierea de Cel sfânt”²⁹, ceea ce se dobândește prin rugăciunea liturgică, dar și prin efortul personal. Dumnezeu dăruiește sfințenia, însă omul „se sfințește pe măsura lucrării virtuții”³⁰. Sfințenia este cea care îl face pe om fiu al lui Dumnezeu³¹.

În Rugăciunile Frângerii³², care premerg Împărtășirii, Sfântul Vasile cere de la Dumnezeu curățirea și sfințirea pentru a-i învrednici, astfel, pe credincioși să-L cheme și să-L numească pe Dumnezeu Tată³³. Ca și când ar tâlcui aceste rugăciuni liturgice, tot el spune, cu altă ocazie, că fiu al lui Dumnezeu este acela care slăvește pe Tatăl cu însăși sfințenia lui, adică cu faptele virtuții³⁴. Aceasta arată că cel care

²⁵ *Ibidem*, „Întrebarea CLXII”, PG 31, 1196A.

²⁶ Idem, *Despre Botez*, Cuv. III, 3, PG 31, 1577A. De aceea, rugăciunile care urmează după Anafora liturgică se concentrează asupra purificării trupului și sufletului pentru a se învrednici credinciosul de împărtășirea cu dumnezeieștile Taine. Vezi: Idem, *Sfânta Liturghie*, PG 31, 1644BC și 1644C.

²⁷ Idem, *Sfânta Liturghie*, PG 31, 1649D.

²⁸ Idem, *Regulile morale, Regula LXX*, Cap. 22, PG 31, 869B.

²⁹ Idem, *Omilie la psalmul XLVIII*, 1, PG 29, 281D. Vezi idem, *Sfânta Liturghie, Rugăciunea plecării capului*, PG 31, 1645D: „(...) și curăță omul nostru cel lăuntric, precum curat este Fiul Tău cel Unul-Născut, pe Care urmează să-L primim”.

³⁰ Idem, *Epistola VIII*, 2, PG 32, 249B.

³¹ Idem, *Omilie la psalmul XXVIII*, 1, PG 29, 281D: „Dacă vrei să fii pentru totdeauna fiu al Celui Sfânt, să te înfieze sfințenia”.

³² Rugăciunile Frângerii sunt trei. Vezi *Sfânta Liturghie*, PG 31, 1644B-1645C.

³³ *Sfânta Liturghie*, PG 31, 1644B-1645B: „(...) curățește-ne pe noi de toată întinărirea trupului și a sufletului și învață-ne pe noi să săvârșim sfințenie în frica Ta (...). Și ne învrednicește pe noi Stăpâne, fără de osândă, să cutezăm a te chema pe Tine, Dumnezeu cel ceresc, Tată și a zice: (...)”. Vezi *ibidem*, „Altă Rugăciune a Frângerii” (a doua): „Sfintește-ne nouă sufletele, trupurile și duhurile, conștiințele, (...) ca în curăția inimii, cu suflet luminat, să cutezăm, cu îndrăznire, fără frică, să Te chemăm pe Tine, Dumnezeu cel ceresc, Tată sfânt (...)”.

³⁴ Idem, *Omilie la psalmul XXVIII*, 2, PG 29, 284C: „Și prin cumișenie și prin sfințenia, pe care trebuie să o aibă cei care mărturisesc buna credință, este cu putință a slăvi pe Dumnezeu, după cum și Apostolul Pavel ne îndeamnă zicând: Slăviți-L, dar, pe Dumnezeu în mădularele voastre. O astfel de slavă cere Domnul de la cei care cred în El și au fost cinstiți cu darul înfierii. Fiul, deci, își slăvește tatăl; și dacă Eu sunt Tată, unde este slava? Cinste aduce lui Dumnezeu, așa cum se zice și la Pareții, «cel care cinstește pe Dumnezeu din ostenele lui cele drepte și-I aduce prinos din roadele dreptății lui» (Par. 3, 9)”.

urmează să se împărtășească nu devine automat, în acel moment, deținător al sfințeniei și al înfierii. Din rugăciunile Sfintei Liturghii se înțelege mai mult faptul că cel ce vrea să se împărtășească se află, deja, pe drumul dobândirii virtuților care au ca scop unirea cu Hristos³⁵. Din a doua Rugăciune a Frângerii aflăm că Dumnezeu ne dă Harul înfierii, „prin baia nașterii celei de a doua”³⁶. Prin practicarea virtuților, creștinul face posibilă lucrarea acestui Har în el, spre a se uni cu însuși Izvorul Harului. Evoluția vieții virtuozității a ascetului se împletește cu evoluția vieții lui sacramentale sau, chiar, se identifică cu ea. De la Botez primim „demnitatea înfierii”³⁷, ca să ne putem apropia prin lucrarea virtuții de Tatăl³⁸.

Cu toate acestea, lucrarea virtuților, ca și condiție a dumnezeieștii împărtășiri, nu trebuie să creeze impresia greșită că trupul și sângele lui Hristos ni se oferă ca răsplată pentru virtuțile noastre. Acest adevăr îl dovedește observația Sfântului Vasile cel Mare, cum că vinovat de sângele lui Hristos este „cel care rămâne nelucrător și fără folos după împărtășire, pentru că nu mănâncă și bea spre pomenirea lui Iisus Hristos, Care pentru noi a murit și a înviat”³⁹. Nu numai lipsa virtuților îl face nevrednic de Împărtășire pe om, ci și virtutea care nu se lucrează ca răspuns la iubirea jertfelnică a lui Hristos. Frica creștinului în fața Sfântului Potir este să nu trădeze această iubire, adică să nu rămână nelucrător față de moartea și învierea Domnului. Aducerea-aminte descoperă nesfârșita iubire a lui Dumnezeu pentru omul chemat la Împărăția Lui, dar și păcatul și nemulțumirea omului⁴⁰. Anamneza ține pe credincios în stare de trezvie, ca să nu cadă rob al uitării și nepăsării și, „din neatentia minții sau din preocuparea cu deșertăciuni, căzând din iubirea lui Dumnezeu, să devină rușine pentru Hristos”⁴¹.

Cine are frică și iubește pe Dumnezeu înseamnă că și crede în El. Credința în cuvântul lui Dumnezeu „Acesta este trupul meu (...)”

³⁵ Vezi Sfântul Nicolae Cabasila, *Tâlcuirea Sfintei Liturghii*, Cap. XXXVI, PG 150, 448D: „Căci cele sfinte sunt îngăduite numai celor sfinți. Sfinți sunt numiți aici nu numai cei desăvârșiți în virtute, ci și cei ce se străduiesc spre desăvârșire, dar nu au atins-o încă”.

³⁶ Sfântul Vasile cel Mare, *Sfânta Liturghie*, PG 31, 1645B.

³⁷ *Ibidem*, 1645C.

³⁸ Idem, *Omilie la psalmul XXXIII*, 8, PG 29, 372B.

³⁹ *Despre Botez*, Cuv. III, 3, PG 31, 1577A.

⁴⁰ *Regulile mari*, „Întrebarea III”, 3, PG 31, 913CD.

⁴¹ *Ibidem*, 916B.

și în celelalte asemănătoare din Evanghelie creează convingerea că în Sfântul Potir se află însuși Hristos, spune Sfântul Vasile. Prin credință, creștinul se convinge de măreția slavei Cuvântului și, în același timp, se minunează de smerenia covârșitoare și ascultarea Fiului lui Dumnezeu, spre folosul vieții sale. Pentru această iubire jertfelnică nu așteaptă de la noi răsplată, ci „se mulțumește doar să-L iubim pentru ceea ce ne-a dat”⁴². Astfel, vârful virtuții, iubirea, depășind orice sens moralist, este unirea cu Dumnezeu în Sfânta Cuminecare. Aici, Dumnezeu se oferă omului și omul lui Dumnezeu. Hristos se oferă pentru om și omului „încât cel care viețuiește să nu mai viețuiască pentru el, ci pentru Cel care a murit și a înviat pentru el”⁴³. Împărtășirea cu Trupul și Sângele lui Hristos presupune aducerea-aminte de lucrarea Lui pentru noi, fiindcă, astfel, și omul se sensibilizează și trăiește pentru iubirea Celui Care S-a jertfit și Se oferă acestuia. De aceea, după Anamneză urmează, imediat, Anaforaua Liturgică: „Ale Tale dintru ale Tale Ție îți aducem de toate și pentru toate și în toate”⁴⁴.

Darul pe care l-am luat și, pe care, în același timp, îl aducem este Însuși Hristos, „Cel ce aduce și Se aduce”⁴⁵. Bineînțeles, asta nu înseamnă că omul nu participă cu nimic. În rugăciunile care preced anaforaua liturgică, preotul cere de la Dumnezeu să ne curețe buzele și să ne elibereze mintea din „orice amestecare trupească”⁴⁶, încât, „cu toată frica și conștiința curată”⁴⁷, să aducem jertfa cea duhovnicească și fără de sânge. De vreme ce jertfa este Hristos, ce sens ar mai fi avut să vrea să-L aducem noi și pentru noi fără însăși participarea noastră? Scopul jertfei lui Hristos este să ne dea puterea și șansa de a ne jertfi. De aceea, jertfa liturgică are totdeauna două semnificații: una a jertfei Mielului lui Dumnezeu și alta a jertfei noastre celei vii, care este primită numai împreună cu Mielul⁴⁸. „Una

⁴² *Ibidem*, 916A.

⁴³ Idem, *Regulile mici*, „Întrebarea CLXXII”, PG 31, 1196C. Vezi II Cor. 5, 14-15.

⁴⁴ Sfântul Vasile cel Mare, *Sfânta Liturghie*, PG 31, 1637D.

⁴⁵ Vezi Ene Braniște, „Sfântul Vasile în cultul creștin”, în vol. Alexandru Elian (coord.), *Sfântul Vasile cel Mare. Închinare la 1600 de ani de la săvârșirea sa*, EIBMBOR, București, 1980, p. 246, unde se precizează că Rugăciunea Imnului Heruvic aparține Sfântului Vasile cel Mare.

⁴⁶ Sfântul Vasile cel Mare, *Sfânta Liturghie*, PG 31, 1636A.

⁴⁷ *Ibidem*, 1632D.

⁴⁸ Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 240.

este jertfa, Hristos, și moartea după El a sfinților”⁴⁹. Însăși moartea de bunăvoie, care este jertfa noastră, învrednicește pe creștin să aducă jertfa cea fără de sânge. Deci, numai dacă noi ne aflăm în stare de jertfă. Atât de mare este darul de jertfă, spune Sfântul Vasile, încât nu poate să-l aducă oricine, ci numai cel care s-a învrednicit să fie fiu al Lui⁵⁰, „cel care a devenit casnic al lui Dumnezeu prin virtute”⁵¹. Jertfele legii mozaice preînchipuiau *jertfa cea una*, dar și jertfa noastră duhovnicească, pentru că „toată învățătura despre jertfe și aducerile de tot se cuprinde în învățătura despre milă și iubire”⁵². În locul berbecului oferim „partea rațională a sufletului neîmprăștiată în grijile pământeste”⁵³, în locul seului mielului „simplitate purtărilor izvorâtă din sufletul fără de răutate”⁵⁴, și în locul sângelui animalului „partea poftitoare și cea irascibilă a sufletului”⁵⁵. Aducerea ca jertfă din partea noastră a celor trei puteri ale sufletului pe jertfelnicul cel nevăzut rezumă, de fapt, toată lupta omului pentru curățarea de patimi și dobândirea virtuților.

Este dovadă că anaforaua (aducerea, oferirea) liturgică este legată organic de anaforaua (aducerea, oferirea) ascetică a vieții noastre lui Dumnezeu și aproapelui. Nimic în Sfânta Liturghie nu este formal. Simbolul, și aici, precum în toată viața sacramentală a Bisericii, nu înlocuiește, ci descoperă realitatea prezenței lui Hristos cu întreașa lui lucrare⁵⁶. De aceea, omul virtuos, „care iubește mai presus de orice pe Dumnezeu, iubește foarte mult toate simbolurile lui Dumnezeu”⁵⁷. Simbolurile în Sfânta Liturghie sunt chemarea la participare și la deslușirea tainei. Sunt urmele văzute ale mult doritului Mire, care atrag miresele îndrăgostite în curțile Lui⁵⁸. Răspunsul, chemarea simbolurilor, se realizează nu numai prin prezența noastră la celebrarea tainei, ci și cu viața de virtute. Credinciosul nu este prezent

⁴⁹ Sfântul Vasile cel Mare, *Tâlcuire la Profetul Isaia*, PG 30, Cap. I, 169B.

⁵⁰ *Omilie la psalmul XXVIII*, 1, PG 29, 281C.

⁵¹ *Omilie la psalmul CIV*, 3, PG 30, 109A.

⁵² Idem, *Tâlcuire la Profetul Isaia*, PG 30, Cap. I, 27, 172BC.

⁵³ *Ibidem*, 26, 12168C-169A.

⁵⁴ *Ibidem*, 169A.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ Pr. prof. Alexander Schmemmann, *Pentru viața lumii. Sacramentele și Ortodoxia*, traducere de pr. Aurel Jivi, EIBMBOR, București, 2001, p. 174.

⁵⁷ Sfântul Vasile cel Mare, *Tâlcuire la Profetul Isaia*, PG 30, Cap. I, 28, PG 30, 173B.

⁵⁸ *Ibidem*.

doar în locașul Bisericii, ci și în Biserica interioară a inimii, „când învinge toate îndemnulurile la rău și este preocupat totdeauna de cele care conduc la virtute”⁵⁹. Împreună cu pâinea și vinul, pe care le aduce la jertfelnicul văzut, aduce și jertfa vie, jertfa de laudă și slujba cuvântătoare, adică „duhul înfrânt”⁶⁰ și „mădularele noastre ca arme ale dreptății lui Dumnezeu”⁶¹, „înnoindu-și mintea”⁶². Când se accentuează că jertfa noastră nu este primită la Altar, dacă nu arătăm iubire față de aproapele nostru (Mt. 5, 23-24)⁶³, nu înseamnă că Dumnezeu impune vreo măsură pedagogică omului. În esență, lipsa lepădării de sine, care este condiția iubirii aproapelui, transformă pâinea și vinul în simboluri goale, adică desparte simbolul de realitatea pe care trebuie să o descopere. În acest caz omul oferă simbolul și nu viața lui. O oferire a pâinii și a vinului fără viața ascetică a virtuții este cădere în închinarea formală a Vechiului Testament. Dumnezeu nu cere de la noi vreo jertfă materială, ci cere „pățimirea în luptele pentru viața virtuoză și opunerea până la moarte față de păcat”⁶⁴. În a treia Rugăciune a Sărutării Păcii se subliniază exact acest adevăr: că în Sfânta Liturghie, „sângele nu este al legii, (...) iar oaia este duhovnicească și cuțitul este cuvântător”⁶⁵. Prin urmare, de vreme ce jertfa Noului Testament este adevărată, pentru că Hristos se află neîncetat în stare de jertfă pe jertfelnicul cel mai presus de ceruri, este necesar ca și simbolurile aducerii noastre, pâinea și vinul, să reflecte adevărata noastră jertfă duhovnicească⁶⁶. În primele două Rugăciuni ale Sărutării Păcii, care preced Anafora liturgică, preoții se roagă stăruitor ca Dumnezeu să dăruiască lor și credincioșilor, iubire cuprinzătoare, iubire frățască sinceră, pace, curățire de viclenie, de răutate, de fățarnicie și ținere

⁵⁹ Idem, *Epistola* II, 4, PG 32, 229B.

⁶⁰ Idem, *Regulile mici*, „Întrebarea CCLXV”, PG 31, 1264A.

⁶¹ Idem, *Despre Botez*, „Întrebarea I”, 1, PG 31, 1581B.

⁶² *Ibidem*, „Întrebarea VIII”, 1, PG 31, 1601D. Vezi idem, *Sfânta Liturghie*, PG 31, 1636A.

⁶³ Idem, *Regulile mici*, „Întrebarea CLXV”, PG 31, 1261D- 1264A.

⁶⁴ Idem, *Omilie la psalmul CXIV* PG 30, 109BC.

⁶⁵ Idem, *Sfânta Liturghie*, PG 31, 1636A.

⁶⁶ *Ibidem*, 1632D: „(...) ca să devenim vrednici a-Ți aduce daruri și jertfe (...)”. Părintele Stăniloae subliniază că în Sfânta Liturghie se face deosebire între daruri și jertfa noastră duhovnicească și că primele nu sunt permise fără cea de-a doua. Vezi Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 396.

de minte a răului, necesare „pentru a participa fără de osândă la darul cel nemuritor și ceresc”⁶⁷. Darurile de pâine și vin, care se preschimbă în Trupul și Sângele lui Hristos, sunt simboluri ale slujbei noastre cuvântătoare din interiorul nostru. Cel care este amăgit de patimile iraționale (necuvântătoare) oferă o slujbă necuvântătoare, pe când slujbă cuvântătoare oferă „cel care, având partea rațională (cuvântătoare) a sufletului sănătoasă și voința bună, se îngrijește mult să urmeze și să săvârșească totdeauna și în tot locul ceea ce este plăcut lui Dumnezeu”⁶⁸.

După ce pâinea și vinul, simboluri ale jertfei noastre duhovnicești, au fost primite pe jertfelnicul cel mai presus de ceruri, ne sunt înapoiate preschimbate în Trupul și Sângele lui Hristos. Aceasta dovedește că în Taina Sfintei Euharistii nu încap formalism și că preschimbarea Darurilor în Trupul și Sângele lui Hristos este în directă legătură cu preschimbarea noastră prin virtute. De altfel, transformarea Darurilor n-ar avea sens, dacă nu ne-am transforma și noi, pentru că în Mielul care se jertfește în fața Tatălui se concentrează întreaga fire umană. De aceea, preotul se roagă în epicleza liturgică să vină Duhul Sfânt, mai întâi, „peste noi” și, apoi, „peste darurile ce sunt pus înaintea”⁶⁹. Scopul real al transformării Cinstitelor Daruri este să devenim „de un chip cu Hristos”⁷⁰.

De asemenea, ceea ce arată legătura organică dintre transformarea cinstitelor Daruri și transformarea noastră duhovnicească este faptul că Sfântul Vasile invocă Sfântul Duh, nu numai ca să sfințească pâinea și vinul, ci și „să le arate Sfinte sfinților”⁷¹. Arătarea presupune vederea duhovnicească a credinței⁷², drept pentru care după epicleză și transformarea Darurilor, preotul mărturisește epifania iubirii și a vieții: „Trupul și Sângele lui Emanuil Dumnezeuul nostru, acesta

⁶⁷ Sfântul Vasile cel Mare, *Sfânta Liturghie*, PG 31, 1633CD și 1636A.

⁶⁸ Idem, *Regulile mici*, „Întrebarea CXXX”, PG 31, 1236C.

⁶⁹ Idem, *Sfânta Liturghie*, PG 31, 1640A..

⁷⁰ *Ibidem*, 1648A.

⁷¹ *Ibidem*, 1640A.

⁷² Vezi Sfântul Nicolae Cabasila, *op. cit.*, Cap. XXXIX, PG 150, 453B. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 484: „Cel care crede cu adevărat vede Trupul lui Hristos în pâinea și Sângele Lui, în vinul Sfintei Împărtășanii. Ele au trecut în planul de lumină a lui Hristos, care înconjoară Trupul Lui înviat. (...) Dar pentru această vedere se cere credință”.

este cu adevărat”. Poporul răspunde „Amin”. Și preotul continuă mărturisirea: „Cred, cred, cred și mărturisesc până la ultima suflare (...)”⁷³. Credința liturgului că în Sfântul Potir se află Trupul și Sângele lui Emanuil este empirică. El însuși, după ce a gustat și a simțit dulceața dumnezeiască, poate să mărturisească⁷⁴. Aceasta nu este credința primară ce o are catehumenul înainte de Botez, este credința-vedere la care se ajunge prin filosofia practică și teologică. Credința-experiență este, în morala ortodoxă, punctul unde viața virtuții și viața sacramentală se identifică, deoarece rațiunile lui Dumnezeu din fapte și Sfânta Liturghie nu conduc pe om la fericirea veșnică pe drumuri diferite⁷⁵. Dimpotrivă, abordarea creației ca și cuvânt al iubirii lui Dumnezeu este însăși oferirea (anafora) liturgică. Această dimensiunea cosmologică a virtuții se identifică cu dimensiunea euharistică a creației. Zidirea există ca „școală a virtuții”⁷⁶, în măsura în care acesta o oferă euharistic lui Dumnezeu.

După împărtășirea cu Trupul și Sângele Domnului, credința trece la un stadiu nou, deoarece împărtășirea se face „spre înmulțirea virtuții și a desăvârșirii”⁷⁷, ceea ce denotă că Sfânta Euharistie acordă

⁷³ Sfântul Vasile cel Mare, *Sfânta Liturghie*, PG 31, 1652AB. În continuare, urmează o mărturisire-anamneză, unde se face referire sinoptică la faptul că acest Trup dătător de viață este același cu Cel al Domnului Iisus Hristos, cu care a săvârșit întreaga lucrare a mântuirii noastre.

⁷⁴ Idem, *Tâlcuire la Profetul Isaia*, Cap. V, 175, PG 30, 412C: „De aceea, cel care gustă din El și are experiența acestei preaplace și dulci desfătări spune: Gustați și vedeți că bun este Domnul. Cel care nu crede în Domnul Iisus spune la dulce amar”.

⁷⁵ Idem, *Epistola VIII*, 12, PG 32, 265C: „Feriți cei curați cu inima că aceia vor vedea pe Dumnezeu.» Și să nu credeți fraților că Împărăția cerurilor este altceva decât înțelegerea adevărată a fapturilor, pe care dumezeieștile scripturi o numesc fericire”. *Sfânta Liturghie*, PG 31, 1641D: „Iar pe noi cei de aici (din lumea aceasta), care ne închinăm Ție, păzește-ne în credința Ta și ne călăuzește în Împărăția Ta”.

⁷⁶ Idem, *Omilia XXI*, *Despre faptul că nu trebuie să ne alipim de cele lumești*, 5, PG 31, 549A.

⁷⁷ Expresia este preluată din textul grec al Rugăciunii a doua, atribuite Sfântului Vasile cel Mare, din Rânduiala Sfintei Împărtășiri. Această rugăciune figurează și în traducerea românească a Rânduialii Sfintei Împărtășiri, dar, ca fiind a șasea, iar expresia „spre înmulțirea virtuții și a desăvârșirii”, traducere mot à mot a expresiei grecești *εις αυξησιν αρετης και τελειότητος*, este redată în versiunea românească sub forma „spre înmulțirea faptei celei bune și a desăvârșirii”.

virtuții dinamism infinit și întărește pe asceți în toate stadiile virtuții⁷⁸, adevăr reliefat și de Sfântul Vasile, când spune: „Pentru cel care înaintea în virtute nu există clipă în care să nu se transforme”⁷⁹. Această creștere în virtute nu se limitează doar la o dobândire treptată a unor virtuți anume, ci constituie transformare și schimbare ontologică. Înaintarea în virtute este, de fapt, progres în unirea euharistică cu Hristos, motiv pentru care se și repetă participarea noastră la Sfânta Liturghie, încât, de fiecare dată, pe măsura credinței și a nevoitei ascetice, să urcăm la un nou stadiu al virtuții și desăvârșirii. Cele două efonise de la sfârșitul Sfintei Liturghii: „Mergeți în pace” și „Și iarăși mergeți în pace”⁸⁰ exprimă faptul că urmarea Dumnezeieștii Împărtășiri este pacea „care covârșește toată mintea”⁸¹. Dacă aceasta străjuiește inimile noastre, „putem să evităm tulburarea și confuzia patimilor”⁸². Această desăvârșită binecuvântare a lui Dumnezeu lucrează în om „statornicia părții conducătoare a sufletului”⁸³ și este condiția și izvorul oricărei virtuți⁸⁴. Ea îi ține pe credincioși „netulburați în orice situație prin râvna spre faptele bune”⁸⁵. Faptul că Sfântul Vasile vorbește despre pace, atât în Constituțiile Ascetice, cât și în textul Sfintei Liturghii, nu înseamnă că este vorba de două feluri de pace, una pe care o primim ca binecuvântare în Sfânta Liturghie și una pe care o dobândim ca izbândă a luptelor ascetice. Pacea este una și este însuși Hristos „care a făcut, din cele două, una, ca pe cei doi să-i zidească într-un om nou”⁸⁶.

Asceții oferă în Sfânta Liturghie întreaga lor luptă ascetică de dobândire a virtuților. Ei nu omoară *mădularele cele pământești* numai în timpul Sfintei Liturghii, ci în tot timpul vieții lor. De asemenea, pentru creștini, anamneza (aducerea-aminte) iconomieii lui

⁷⁸ Sfântul Nicolae Cabasila, *op. cit.*, Cap. XXXVI, PG 150, 448D.

⁷⁹ Sfântul Vasile cel Mare, *Omilie la psalmul XLIV*, 1, PG 29, 389C.

⁸⁰ Idem, *Sfânta Liturghie*, PG 31, 1656AB.

⁸¹ Idem, *Omilie la psalmul XXIX*, PG 29, 320A. Vezi *Φιλ.* 4, 7.

⁸² *Ibidem.*

⁸³ Idem, *Omilie la psalmul XIV*, PG 29, 305A.

⁸⁴ Idem, *Constituțiile ascetice*, cap. IV, PG 31, 1348A: „Tăierea patimilor duce la netulburarea și liniștea sufletului, iar liniștea sufletului este izvor prea roditor al virtuților”.

⁸⁵ Idem, *Omilie la psalmul XXIX*, PG 29, 320B

⁸⁶ Idem, *Omilie la psalmul XLV*, PG 29, 432A. *Omilie la psalmul XXXIII*, 10, PG 29, 376C. Efes. 2, 14 -15.

Hristos pentru ei nu constituie doar parte din textul liturgic, ci și forța motrice a ascezei virtuții în viața de zi cu zi. Ceea ce caracterizează pe cei care se împărtășesc cu Trupul și Sângele lui Hristos, spune Sfântul Vasile cel Mare, este „păstrarea neîncetată a pomenirii” acestei iconomii, pentru ca să „nu mai trăim pentru noi”, ci pentru Hristos⁸⁷. Prin urmare, pacea este rodul participării noastre vii la jertfa cea mai presus de ceruri din Sfânta Liturghie și toată viețuirea creștină este prelungirea Sfintei Liturghii. Viața virtuoasă este aducere liturgică și, totodată, Liturghie după Liturghie. Oferim lui Dumnezeu, ca jertfă, lupta noastră pentru dobândirea păcii duhovnicești, nimicind dorința cărnii, iar El „încununează inimile noastre cu pacea cea din cer”⁸⁸ și ne dăruiește înger pașnic, „care ne povățuiește la toată lucrarea cea bună”⁸⁹. Și această pace, fiind dar mai presus de lume și „nu are hotar”⁹⁰, constituie premiza unui nou stadiu al virtuții, deci a unei noi și mai desăvârșite jertfe cuvântătoare în Dumnezeiasca Liturghie⁹¹. Astfel, „cei care s-au învrednicit să se împărtășească cu cereștile și înfricoșătoarele taine merg din putere în putere”⁹².

Concluzionând, Sfânta Liturghie oferă virtuții o dimensiune eshatologică. De vreme ce lupta de curățare a patimilor și de practicare a virtuților este legată organic de Sfânta Liturghie, ca pregătire și, în același timp, ca prelungire a acesteia, înseamnă că virtutea constituie participare la eshaton și la viața viitoare.

Sfântul Vasile vorbește bineînțeles și de răsplata⁹³ și de pedeapsa pe care o va lua fiecare pentru virtuțile sau păcatele lui, dar cu

⁸⁷ Idem, *Regulile morale, Regula LXII*, cap. 22, PG 31, 869B.

⁸⁸ Idem, *Sfânta Liturghie*, PG 31, 1629C. *Omilie la psalmul XXVIII*, PG 29, 305A: „După ce omul devine statornic în lucrarea faptelor bune, se învrednicește de binecuvântările lui Dumnezeu. Se pare că cea mai desăvârșită dintre binecuvântări este pacea, care este o stare de echilibru a părții conducătoare (raționale) a sufletului, astfel încât omul pașnic este caracterizat de o bunăcuviință a purtărilor. Însă, cel care este luptat de patimi nu a primit, încă, pacea lui Dumnezeu, pe care Domnul a dat-o ucenicilor Săi și, care, fiind mai presus de orice minte, păzește sufletele celor vrednici. Aceasta o dorește Apostolul Bisericilor zicând: «Har vouă și pacea să se înmulțească» (I Pt. 1, 2)”.

⁸⁹ Idem, *Sfânta Liturghie*, PG 31, 1653A.

⁹⁰ Idem, *Tâlcuire la Profetul Isaia*, PG 30, *Cap. IX*, 226, 513A

⁹¹ Vezi Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 470.

⁹² Sfântul Vasile cel Mare, *Sfânta Liturghie*, PG 31, 1656B.

⁹³ Idem, *Omilia XXI, Despre faptul că nu trebuie să ne alipim de cele lumești*, 5, PG 31, 549B.

scop pedagogic⁹⁴. Nimic juridic nu există în morala ortodoxă, fiindcă particularitatea dimensiunii eshatologice a virtuții provine din însăși caracterul ontologic al ei⁹⁵. Răsplata pentru virtuți va fi însăși descoperirea frumuseții acestora, care se împreună-împletesc de pe acum cu firea noastră⁹⁶. Tâlcuind pe profetul David, Sfântul Vasile accentuează următorul adevăr: „Cel care și-a împlinit omul cel lăuntric cu toată desăvârșirea virtuții (...) și pe cel practic și l-a desăvârșit prin faptele bune ale trupului locuiește în muntele cel sfânt”⁹⁷. Muntele Sfânt este Biserica cea cerească⁹⁸, pe care a împăcat-o Hristos cu cea pământească, „prin sângele crucii lui”⁹⁹. În Sfânta Euharistie, credinciosul are experiența evenimentului prin excelență ecleziologic, a desfătării de bunătățile „pe care ochiul nu le-a văzut, urechea nu le-a auzit și la inima omului nu s-au ridicat”¹⁰⁰. Se înțelege, lesne, că despărțirea virtuții de viața liturgic-euharistică reduce virtutea la un fenomen moralizator, iar Sfânta Liturghie la formalism. De asemenea, denaturează sensul eshatologiei, încât fericirea Împărăției lui Dumnezeu este interpretată ca răsplată viitoare pentru virtute. În realitate, prin credință ne desfătăm de bunurile Împărăției „ca deja prezente”¹⁰¹. Fericirea nu este ceva de care cei virtuoși se vor bucura în viitor, ci o gustă în prezent și acest gust le provoacă *neîncetata* flămânzire și însetare de dreptate¹⁰². Însuși caracterul eshatologic

⁹⁴ *Omilie la psalmul XXXIII*, 6, PG 29, 365B: „Dacă frica nu ne instruește viața, este cu neputință să dobândim sfințenia în trup”.

⁹⁵ Prin caracter ontologic al virtuții se înțelege faptul că virtutea este energie necreată a lui Dumnezeu sădită în om de la creație. Virtutea are caracter ontologic pentru că Harul este ontologic pentru om.

⁹⁶ Idem, *Omilia XXI, Despre faptul că nu trebuie să ne alipim de cele lumești*, 5, PG 31, 549B: „Și virtuțile pot fi considerate proprietatea noastră, atunci când, cu grijă, sunt unite ca-ntr-o țesătură cu firea noastră (...). Iar când ne grăbim să mergem spre cealaltă viață, acestea înaintea noastră ajung și-l unesc cu îngerii pe cel ce le-a dobândit și strălucesc veșnic sub privirile Creatorului”.

⁹⁷ Idem, *Omilie la psalmul XIV,1-2*, PG 29, 253AD.

⁹⁸ *Ibidem*, 253A.

⁹⁹ Idem, *Omilie la psalmul XXXIII*, 10, PG 29, 376C. Vezi și Col. 1, 20.

¹⁰⁰ Idem, *Sfânta Liturghie*, PG 31, 1652D și 1656D.

¹⁰¹ Idem, *Despre Sfântul Dub către Amfilobie de Iconiu*, Cap. XV, 36, PG 32, 132B.

¹⁰² Idem, *Omilie la psalmul XXXIII*, 6, PG 29, 364C - 365B: „Deoarece Domnul nostru este adevărata pâine și trupul Lui este adevărata mâncare, este necesar să gustăm inteligibil plăcerea desfătării acestei pâini. (...) Gustați, a spus, și nu vă săturați, pentru că acum cunoaștem în parte adevărul și vedem ca prin oglindă și

al virtuții asigură și dinamismul ei, între virtute și fericirea Împărăției neexistând distanță de timp.

Viața în Hristos este viitoare, dar ne bucurăm de ea de acum prin virtute și Sfintele Taine¹⁰³. Nădejdea creștină nu este o autosugestie de natură psihologică, pentru că are temei în experiența *arvunei*. Credința creștină este experiența «în parte» a celor viitoare și nădejdea este așteptarea *deplinătății*. Stihul „fericit bărbatul care nădăjduiește în El” (Ps. 33) nu exprimă vreo recompensă viitoare a celui ce nădăjduiește în Domnul, ci fericirea prezentă pe care se întemeiază și nădejdea lui¹⁰⁴. Ca atare, nădejdea este însoțită totdeauna de bucurie¹⁰⁵, care nu provine doar din promisiunile bunurilor veșnice, ci din pregustarea acestora, prin participarea la Sfintele Taine¹⁰⁶. Fiecare este stăpânit de această fericită nădejde, în măsura în care aduce lui Dumnezeu jertfa cea cuvântătoare. De aceea, Sfântul Vasile accentuează faptul că „nu poate avea această bucurie care vine de la Dumnezeu orice suflet”¹⁰⁷. Fericirea cea cerească se naște în sufletele care s-au pocăit și au plâns pentru păcatele lor¹⁰⁸, deci s-au întors de la păcat la virtute. De aceea, nici Sfântul Apostol Pavel „nu îndeamnă pe oricine la a se bucura totdeauna”¹⁰⁹. Această virtute¹¹⁰ este „cel mai desăvârșit dintre bunurile duhovnicești”¹¹¹, la care ajunge cel care „nu mai trăiește în trup, ci are pe Hristos trăind în el”¹¹².

în ghicitură. Va veni vremea, însă, când arvuna de acum și această pregustare a Harului se va împlini în desfătarea desăvârșită. (...) De aceea, zice: Gustați ca să deveniți fericiți, pururea însetând și flămânzind de dreptate!”

¹⁰³ Idem, *Omilia XX, Despre smerenie*, PG 31, 532A: „Să ceri viața în Hristos, cea viitoare, a cărei arvună avându-o, deja în aceasta suntem, viețuind în întregime prin Harul și Darul lui Dumnezeu”.

¹⁰⁴ Idem, *Omilia la psalmul XXXIII 6*, PG 29, 365B: „Această experiență, zice, (a cuvântului lui Dumnezeu) ne cheamă neîncetat la dorința cea neostoită. De aceea, zice: Gustați (...) Fericit bărbatul care nădăjduiește în El!”

¹⁰⁵ Idem, *Omilia IV, Despre mulțumire*, 5, PG 31, 224C.

¹⁰⁶ Idem, *Sfânta Liturghie*, PG 31, 1652D: „S-a umplut gura noastră de veselie și limba noastră de bucurie prin împărțirea cu Sfintele Tale Taine, Doamne”.

¹⁰⁷ *Omilia la psalmul XXIX, 7*, PG 29, 321A.

¹⁰⁸ *Ibidem*.

¹⁰⁹ Idem, *Despre mulțumire*, 2, PG 31, 221A.

¹¹⁰ *Ibidem*, 217C: „Ce fel de virtute este aceasta ca ziua și noaptea să petreci în desfătare și veselie? Cine poate să reușească aceasta, de vreme ce în fiecare clipă suntem înconjurați de rele nesfârșite, care țin sufletul în tristețe?”.

¹¹¹ *Ibidem*, 221A.

¹¹² *Ibidem*.

Aceasta nu reprezintă doar un succes moral sau ascetic, ci un eveniment euharistic. Cel care are această experiență a ajuns într-adevăr la stadiul cel mai înalt al jertfei cuvântătoare, deoarece sufletul lui, după ce s-a eliberat de orice legătură pătimasă a cărnii, „nu mai este părăsit de această bucurie mare și veselie, indiferent de succesiunile diverse ale suferințelor trupești”¹¹³. Astfel, depășește stadiile inferioare ale virtuții, pentru că nu o mai practică nici din frică, nici pentru plată, ci din iubire față de Tatăl lui¹¹⁴. În acest context este ușor să înțelegem de ce „este cinstită înaintea Domnului moartea cuvioșilor Lui”¹¹⁵.

¹¹³ *Ibidem*, 221B.

¹¹⁴ Idem, *Regulile mari*, „Introducere”, PG 31, 896B: „Sau ne îndepărtăm de rău de frica pedepsei, și astfel suntem în starea de robi, sau, urmărind câștigul din plată, adică ținând poruncile pentru un beneficiu, ne asemănăm cu simbriașii, sau, pentru binele însuși și din iubire față de Cel care ne-a dat nouă legea, bucurându-ne că ne-am învrednicit să slujim un atât de bun și slăvit Dumnezeu, făcând astfel parte din rândul fiilor”.

¹¹⁵ Idem, *Omilie la psalmul CXV*, 4, PG 30, 11A: „Când sufletul cu viață curată, liber de întinările trupului, neavând pată sau sbârcitură, slăvit de luptele pentru buna credință, încununat cu cununa dreptății și prin toate acestea, fiind împodobit preastrălucit de frumusețea virtuții, va sta în fața Stăpânului și Judecătorului tuturor, mai strălucitor decât orice piatră scumpă, datorită luminii Harului pe care a dobândit-o, cum să nu fie moartea unui astfel de om cinstită înaintea Domnului? Să nu ne mai tânguim, deci, de plecarea din lumea aceasta a unor astfel de oameni, ci mai degrabă de nașterea și petrecerea lor în viața aceasta!”